

Teorie rozvoje I.

Vladan Hodulák

Osnova

- Vymezení
- Ekonomické teorie růstu a rozvoje
- Sociologické teorie rozvoje
- Marxistické a neomarxistické
- Postmodernismus
- Postdevelopmentalismus
- Feministické teorie rozvoje

Literatura

- Peet R.: *Theories of Development*, The Guilford Press, New York 1999.
- Rist, G.: *The History of Development*, Zed Books, New York 2004.
- Brohman J: *Popular Development*, Blackwell Publishers, Malden 2001.

Teoretické vymezení rozvoje

- Teoretický úvod – proč teorie?
- Kritika rozvojové praxe – nové koncepce jsou často jen variací na jedno teoretické téma
- Potřeba kritické reflexe a vymezení problematiky na vyšší úrovni abstrakce
- Teoretické vymezení rozvoje
 - Úhel pohledu – ten kdo řídí rozvoj × ten kdo se mu podřizuje, technokrat × výzkumník
 - Proč vůbec rozvoj, je nezbytný? (analogie s přírodou)

Teoretické vymezení rozvoje

- Souhrn historického vývoje pojmu rozvoj
 - Rozvoj má směr a cíl
 - Rozvoj je nepřetržitý
 - Rozvoj je kumulativní
 - Rozvoj je nezvratný
- Takto chápaný rozvoj má pozitivní význam

Ekonomické teorie rozvoje

- Rozvoj – zlepšování materiálních životních podmínek
- Ekonomie
 - Věda která se zabývá tím co, pro koho a jak vyrábět
 - Předpokládá vzácnost zdrojů
 - Nejvíce „věda“ ze sociálních věd – největší vliv (objektivní pravdy)
- Pracuje s několika axiomy, které jsou však výsledkem specifického filozofického a historického vývoje západní společnosti

Ekonomické teorie rozvoje

■ Předklasické začátky

- Hospodářský systém jako důsledek boží vůle, spravedlivá cena, ekvivalence ve směně, práce jako boží trest
- Vliv protestantismu – lidé si tvoří vlastní osud, práce jako tvorba hodnot
- Merkantilismus – snaha o zvýšení státního bohatství, ztotožněno s drahými kovy (potřeba kolonií), státní zásahy
- Idea volného trhu – Hobbes (přirozený stav anarchie, sobecký zájem), Locke (vlastnická práva, kapitál), Hume (vědecká metoda, lidské potřeby)

Ekonomické teorie rozvoje

■ Klasická ekonomie

■ Adam Smith (modla ekonomie, 1776)

- Ekonomické chování odvozené od etického
- Přirozená tendence ke směňování
- Sebeláska jako motiv ekonomického chování
- Trh jako prostředek regulace lidského chování, efektivní i spravedlivý (teorie hodnoty)
- Rozdíly mezi zeměmi – dělba práce, omezena jen šíří trhu (technologemi) – obhajoba volného trhu
- Ekonomický rozvoj na základě akumulace kapitálu (původ kapitálu)

Ekonomické teorie rozvoje

■ Klasická ekonomie

- Malthus – populační zákon (populace geometricky× potraviny aritmeticky), nemožnost stálého rozvoje
- Ricardo – komparativní výhoda, klesající výnosy
- List – volný trh ano, ale se stejnými podmínkami pro státy – obhajoba časově omezeného protekcionismu

Ekonomické teorie rozvoje

- Neoklasická ekonomie (1871)
 - změna cíle – ne jak se tvoří bohatství, ale jak nejefektivněji alokovat zdroje
 - vznik mikroekonomie – snaha vše vysvětlit z pozice jednotlivce, tvorba univerzálních zákonů
 - matematizace, nástup mezních veličin – mezní užitek, posléze mezní produkt, ekonomická rovnováha
 - na základě analýzy mezních veličin obměna zákona klesajících výnosů – neustálý rozvoj je možný
 - kapitalismus nejlepší ze všech možných ekonomických systémů.

Ekonomické teorie rozvoje

■ Alternativní přístupy

- Německá historická škola – kritika univerzálních zákonů, jednota sociálního a ekonomického života, pluralita lidských cílů
- Schumpeter
 - snaha o širší záběr, především zohlednění vývoje přírodních věd
 - tržní nerovnováha jako důsledek vnějšího šoku – převis nabídky
 - Vnější šoky vznikají především díky podnikatelům, kteří vnášejí produkční inovace – jejich chování se ale nedá předvídat, a je financováno ne z úspor, ale z úvěru, proto cykly
 - Cyklický vývoj – nerovnovážený, dosti nahodilý, snaha popsat časově, krátkodobé (40 měsíců), střednědobé (9-10 let), Kondratěvovy dlouhodobé (50-55 let)

Ekonomické teorie rozvoje

- Keynesiánství (po velké krizi)
 - neoklasika – ekonomické krize nemožné – zvýšení produkce – zvýšení příjmů, které jsou následně utraceny za produkci
 - pojem očekávání – příjmy nejsou automaticky utraceny (spotřeba, investice) může nastat nerovnováha, rovnováha se nemusí obnovit při plné zaměstnanosti
 - Důsledek - vláda může pomoci řídit rozvoj (fiskální a monetární politika)
 - Vznik modelů rozvoje (Harrod-Domarův, Solowův)

Ekonomické teorie rozvoje

- Rozvojová ekonomie (po WWII)
 - aplikace ekonomie na specifické podmínky zemí třetího světa
 - stát může pomoci k rozvoji (Keynes) ale zřetel na strukturální charakteristiky – např. odlišné vysvětlení mezinárodního obchodu (směnné relace) a inflace
 - postupně uznání základních principů neoklasiky a vznik hybridních postojů
 - Duální rozvoj
 - Mobilizace domácích zdrojů
 - Mobilizace zahraničních zdrojů
 - Strategie industrializace
 - Strategie zaměřená na zemědělství
 - Strategie zahraničního obchodu
 - Rozvoj lidských zdrojů
 - Aktivní státní politika, plánování

Ekonomické teorie rozvoje

- Neoliberalismus (od 80. let)
 - Kritika státních zásahů – hlavní původce problémů třetího světa, morální problém (empirické argumenty)
 - Zdroje
 - Ekonomické problémy 70. let
 - Státní zásahy místo řešení problémy naopak vytváří
 - Liberalismus – navrhovaná opatření omezují svobodu
 - Nástup politického neokonzervatismu – individualismus a laissez-faire
 - Ekonomie se řídí univerzálními zákony, rozvojová ekonomie má být opuštěna, trh sice není dokonalý, ale je dokonalejší než alternativy (Hayek)

Ekonomické teorie rozvoje

■ Washingtonský konsenzus

- Soubor doporučení na základě úspěchu NIC a v reakci na problémy LA, následně používaných v celém světě
- Rozpočtová disciplína
- Změna struktury veřejných výdajů
- Daňová reforma
- Finanční liberalizace
- Management směnných kurzů
- Liberalizace obchodu
- Umožnění přímých zahraničních investic
- Privatizace
- Deregulace
- Ochrana vlastnických práv

Ekonomické teorie rozvoje

■ Kritika

- Ekonomie vytváří vlastní abstraktní svět odtržený od reality a přitom její nástroje ji činí imunní vůči kritice – mají obrovskou moc bez demokratické kontroly a zodpovědnosti
- Současná ekonomie jako politická ideologie sloužící zájmům bohatých zemí
- Ostatní teorie rozvoje často vznikají právě jako kritika těch ekonomických
- Kritika zevnitř
 - Institucionální ekonomie (proti metodologickému individualismu, širší záběr, přiblížení reálnému světu, problém moci)
 - Nová institucionální ekonomie (vychází z neoklasiky, ale doplňuje ji)
- „Kdo věří v neomezený ekonomický růst v omezeném světě je buď blázen nebo ekonom“ (Kenneth Boulding), koncept udržitelného rozvoje

	1870	1913	1938	1973	1992	2000
Annual hours worked per person						
France	2,945	2,588	1,848	1,771	1,542	1,517
Germany	2,941	2,584	2,316	1,804	1,563	1,469
UK	2,984	2,624	2,267	1,688	1,491	1,491
USA	2,964	2,605	2,062	1,717	1,589	1,660
Sweden	2,945	2,588	2,204	1,571	1,515	1,588
Real wage (index: 1870 = 100)						
France	100	205	335	1,048	1,417	1,434
Germany	100	185	285	944	1,178	1,222
UK	100	157	256	439	640	733
USA	100	189	325	596	659	737
Sweden	100	270	521	1,228	1,493	1,727

Sociologické teorie rozvoje

- Teorie, které mají základ v sociologii
- V tomto pojetí je rozvoj daleko více než pouze ekonomický růst
- Rozvoj – soubor několika kritérií (struktura vztahů, adaptace na vnější podmínky)
- Stejně jako neoliberalismus jsou tyto teorie orientovány na rozvoj jako napodobování západních vzorů

Sociologické teorie rozvoje

■ Naturalismus

- Vznik sociologie – Comte – pozitivní věda, přírodní vědy jako vzor
- Spencer – připodobnění společnosti k organismu, evoluce, přírodní podmínky
- Značný vliv ve druhé pol. 19. stol
 - geopolitické myšlení – zvláště německá geopolitika (Ratzel)
 - USA – legitimizace laissez-faire, soukromého vlastnictví a nerovnosti

Sociologické teorie rozvoje

■ Racionalismus

- Druhá polovina 19. stol. – prosazení názoru, že lidé se od zvířat zásadně liší uvědomělým chováním
- Weber – historické odvození vzniku racionalismu
 - racionalismus jako postupná cesta „vystřízlivění“ lidí od přírodních kultů přes náboženství po moderní společnost
 - zásadní role kalvinismu – protestantská etika – akumulace kapitálu umožňující rozvoj
 - věda, technologie a sledování zisku utvořilo na západě jedinečnou cestu rozvoje

Sociologické teorie rozvoje

- Strukturální funkcionalismus
 - Spojení naturalismu a racionalismu
 - Nástup systémové teorie – společnost jako systém (ekonomický systém podsystemem společenského), systém plní řadu funkcí, které dovolují společnosti přežít
 - Parsons
 - rozvoj jako adaptační změna směrem ke složitějším společenským vztahům
 - vnitřní (původ uvnitř systému), vnější (původ vně systému) původ změny
 - adaptací společenský systém lépe naplňuje své funkce
 - změna má původ v jednom ohnisku v rámci společnosti, které, pokud ukáže lepší schopnost naplnit funkce systému, se rozšíří dál – pro společnost je charakteristický evoluční vývoj

Sociologické teorie rozvoje

■ Teorie modernizace

■ Sociologická teorie modernizace

- Rozdělení společností na základě jejich charakteristik
- Základní rozdíl – moderní společnosti jsou lépe schopné vypořádat se širším rozsahem problémů vytvářených okolním prostředím, hlavní znak – větší strukturalizace, specializace
- Jaké jsou podmínky a mechanismy sociální tranzice od tradičního k modernímu?

■ Ekonomická teorie modernizace

- Důraz na široké kulturní a sociální rozdíly mezi moderními a tradičními společnostmi – kulturní změna jako předpoklad rozvoje
- Tradiční × moderní společnosti na základě ekonomických rolí, dělba práce (dříve utužování vztahů × orientace na výkon)
- Vysvětlení rozvoje – teorie sociální deviace (podnikatel, město)

Sociologické teorie rozvoje

■ Teorie modernizace

■ Psychokulturní teorie modernizace

- Vztah změny lidské osobnosti a technologického rozvoje
- Tradiční lidé – autoritářští, nekreativní, narušení tradičního řádu – potřeba přizpůsobit se – vznik nové identity
- Ekonomický rozvoj má původ v moderní osobnosti s vnitřní potřebou prosadit se, která může být naplněna skrze inovační chování

■ Geografie modernizace – jak se modernizace šíří v prostoru

- jádro – periferie, teorie difuze, vlny (skrze komunikaci)
- Třetí svět – izolované, uzavřené země se subsistenční ekonomikou a mnoha neduhy (nemoci podvýživa)
- Snaha o měření geografické difuze (dopravní síť, komunikační prostředky, vzdělání atd.)

Sociologické teorie rozvoje

■ Stupně modernizace

- Německá historická škola (divoštství, pastýřství, agrární, agrárně-průmyslové, ag-prům a obchodní)
- Marx (přirozený stav, otrokářství, feudalismus, kapitalismus, komunismus)
- Rostow (tradiční společnosti, rozvinutí příznivých podmínek pro rozvoj, zahájení rozvoje, cesta k dospělosti, masově konzumní společnost)
- Důsledky – jediná možná cesta rozvoje, rozvinuté země pouze ukazují budoucnost nerozvinutým, rozvinuté země mohou a mají pomoci nerozvinutým, protože mají know-how

■ Kritika

- Představené teorie jsou vlastně kulturní postoje, kterými západní svět popisuje sám sebe ve vztahu k okolnímu světu – ale zároveň tvrdí že jediná cesta rozvoje je napodobování západních vzorů, dochází tak ke ztotožnění západních hodnot a rozvoje